

SKUPNOST ORGANIZACIJ ZA
USPOSABLJANJE OSEB S POSEBNIMI
POTREBAMI V REPUBLIKI SLOVENIJI

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA ŠOLSTVO IN ŠPORT

Naložba v vašo prihodnost
OPERACIJO DELNO FINANCIRA EVROPSKA UNIJA
Evropski socialni sklad

GRADITEV SODOBNEGA SISTEMA VZGOJE IN IZOBRAŽEVANJA OTROK S POSEBNIMI POTREBAMI

Usposabljanje strokovnih delavcev
za uspešno vključevanje otrok in
mladostnikov s posebnimi potrebami
v vzgojo in izobraževanje 2008 - 2011

SKUPNOST ORGANIZACIJ ZA
USPOSABLJANJE OSEB S POSEBNIMI
POTREBAMI V REPUBLIKI SLOVENIJI

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA ŠOLSTVO IN ŠPORT

Naložba v vašo prihodnost
OPERACIJO DELNO FINANCIRA EVROPSKA UNIJA
Evropski socialni sklad

ALI SE LAHKO UČENCI S ČUSTVENIMI IN VEDENJSKIMI TEŽAVAMI/MOTNJIAMI ŠOLAJO SKUPAJ Z DRUGIMI UČENCI

(Ustvarjanje pogojev, da postanejo vzgojno težavni manj
težavni in učno manj uspešni učno bolj uspešni)

Dr. Ivan Škoflek

2009

OTROCI/MLADOSTNIKI S POSEBNIMI VZGOJNO-IZOBRAŽEVALNIMI POTREBAMI

1. Z motnjo v duševnem razvoju
2. Slepimi in slabovidnimi
3. Gluhi in naglušni
4. Z govorno-jezikovnimi motnjami
5. Gibalno ovirani
6. Dolgotrajno bolni
7. **S primanjkljaji na posameznih področjih učenja; Vzroki: znane in neznanе motnje v delovanju CŽS**
8. **S čustvenimi in vedenjskimi motnjami; Vzroki: pretežno razvojno neugodni družinski in drugi dejavniki**
9. Z več motnjami

(2.člen ZUOPP, Ur.l.RS, štev.54/2000 in štev. 3/2007)

RAZVOJNE POSLEDICE pri 7.skupini, pri obeh skupinah, pri 8.skupini

Primarne posledice:

1. Razvojni zaostanki v zvezi s pozornostjo, pomnjenjem, mišljenjem, komunikacijo, koordinacijo
2. Izrazitejše težave pri branju, pisanju, računanju (SUT)
3. Razvojni primanjkljaji/zaostanki na kognitivnem, socialnem in čustvenem področju

Sekundarne posledice (posledice posledic)

1. Učna manjuspešnost, vzgojna težavnost, slaba socialna integriranost
2. Agresivno vedenje, destruktivnost, ogrožanje sebe in drugih, nadomestne zadovoljitve, druženje z disocialnimi vrstniki itd.

Izjemno razvojno neugodni pogoji: Rizični starši in otrok z razvojnimi posebnostmi (jokavost, težave hranjenja, kolika, težave z držnostjo)

ČUSTVA

- * Otrokov **čustveni razvoj se začne in razvija** z njegovim doživljanjem matere, očeta, družine med ugodjem in neugodjem, med prijetnim in neprijetnim (čustveni razvoj je nastavek za človekov vrednostni pomen ljudi, življenja, sveta)
- * **Čustva so pridobljena** z osebnimi izkušnjami, so privzgojena, naučena v ožjem/širšem družbeno kulturnem okolju, tudi v šoli; določeno čustvo je odziv na določeni dražljaj, spodbudo; za vsakim čustvom je neka izkušnja, dogodek, zgodba; vzgoja in izobraževanje je čustveno dogajanje, izražanje čustev je možno, kjer ni strahu
- * Čustva so **intimna človekova svojina** (jih izrazimo ali ne, vzgoja), kontroliramo/uravnavamo jih z razumom; nekatera čustva je težko obvladati (doživljanje krivice)

VEDENJE

- * **Vedenje je pridobljeno**, naučeno s posnemanjem, identifikacijo, poučevanjem, izkušnjami, racionalizacijo (mimika, kretnje, govor, oblačenje, zunanji videz)
- * **Z vedenjem se izražamo navzven**, vzpostavljamo/vzdržujemo socialne stike, odnose

OTROK/UČENEC IMA ČUSTVENE TEŽAVE (čustvene stiske)

- * pred neznano situacijo, dogodkom (ne ve, kaj ga čaka)
- * pred neznanimi ljudmi (ne ve, kaj mu bodo rekli, storili)
- * ko je psihično/fizično ogrožen (ga je strah)
- * zaradi grobega ravnanja odraslih, njemu nerazumljivih zahtev, prepovedi, groženj itd.

VEDENJSKE TEŽAVE ima

- * ko ne ve, kako naj se vede, reagira, odgovarja na pričakovanja/zahteve odraslih (da bi bili z njegovim vedenjem zadovoljni)
- * v nepoznanem okolju, pred/med ljudmi, ki jih ne pozna itd.

Načini premagovanja/pomoči v čustvenih težavah, stiskah (odrasli z življenjskimi izkušnjami, otroci brez izkušenj)

ČUSTVENE IN VEDENJSKE TEŽAVE POSTANEJO MOTNJE

- *Ko se otrok **navadi na težave**, ko mu postane vseeno, kaj in kako bodo odrasli reagirali/ne reagirali (na njegov način “obvladovanja” težav/stisk)
- *ko začne **reagirati** (se vesti) **stereotipno** (obrambna vedenjska strategija preživetja),
- *ko vsakdanje življenje (učenje), ljudi in okolje (starši, vzgojitelji, učitelji, šola) zanj **zgubijo pravi vrednostni pomen**,
- *ko mu **upade veselje, motivacija** za učenje in prihajanje na “delovno mesto” (v šolo, “zdravo” družbo, tudi domov)

TEZE O NASTAJANJU ČUSTVENIH IN VEDENJSKIH TEŽAV/MOTENJ

1. **Biološka teza**, genska osnova, energetska opremljenost (telesne značilnosti, dispozicija duševnega razvoja)
2. **Teza značajske, ekonomske, kulturne podobnosti**, akumulacija specifičnih kulturnih značilnosti okolja, iz katerega partnerja izhajata (prenos, nadaljevanje)
3. **Teza socialno-ekonomskega položaja družine**, nizka izobrazba, slaba poklicna usposobljenost, nizki družinski prihodki, borna vsebina/kultura družinskega življenja (pomanjkljivo zadovoljevanje razvojnih potreb, nastajanje razvojnih primanjkljajev)
4. **Teza izpostavljenosti družine neugodnim družbeno-ekonomskim procesom**, težka zaposljivost, nenadna brezposelnost, brezizglednost izboljšanja težke družinske situacije (neugodna družinska klima, napeti medosebni odnosi, intrapsihične krize, alkoholizem, tragični družinski dogodki iz obupa)

5. **Teza neuskklajenih odnosov med starši**

- * značajska neuskklajenost (medosebni prepiri, konflikti)
- * vzgojna neuskklajenost (različni pogledi na vzgojo, odkrito nasprotovanje/konfrontiranje, medsebojna zloraba, manipuliranje)
- * rizični vzgojni stili (dril, prezahtevna vzgoja, kaznovalna vzgoja, protektivna/zaščitniška vzgoja, laissez-faire, razvajanje)
- * vzgojno zanemarjanje
- * čustveno zanemarjanje
- * stresno družinsko življenje, stresno otroštvo

6. **Identifikacijska teza,**

- * identifikacija je naravni proces socialnega učenja (odrasli so otrokom orientacija, kaj smejo in česa ne smejo)
- * pomanjkljivi identifikacijski procesi (nekompletna družina, dopolnjena družina, družina z alkoholikom in/ali drugimi patološkimi identifikacijskimi liki)
- * "obrambna" identifikacija (preživetja)

7. **Psihodinamska teza,** načini zadovoljevanja otrokovih razvojnih potreb: Strogo omejevanje, selektivno omejevanje, brez omejevanja otrokovih potreb

8. **Teza bolezenskih vzrokov,** možg.poškodbe, epilepsije

NARAVNE RAZVOJNE POTREBE OTROKA

(Schultz-Hencke: Psihodinamska teorija razvoja osebnosti)

1. **Potreba po ljubezni, sprejetosti** (pogoj normalnega čustvenega in socialnega razvoja)
2. **Potreba po varnosti** (pogoj zdravega telesnega in čustvenega razvoja)
3. **Potreba po spoznavanju, učenju** (radovednost, zvedavost, osnova kognitivnega, socialnega in čustvenega razvoja)
4. **Potreba po uveljavljanju** (zagotovitev vloge, položaja, mesta otroka v družini, družbi; socializacija)
5. **Potreba po pridobivanju, posedovanju, upravljanju materialne osnove življenja** (osnova za razvoj odnosa do lastne, tuje, skupne lastnine, razvijanje delovnih, ustvarjalnih navad, anticipacija stila življenjskega standarda, prostor pod soncem ali v senci)

RAZVOJNO RIZIČNO DOGAJANJE V DRUŽINI IN ŠOLI

- 1) **Omalovaževanje** (ne priznavati pomembnosti doseženega uspeha, dajanje vzdevkov: reva; kaj si pa misliš, da si)
- 2) **Nadiranje, zmerjanje** (glasno oštevanje, izražati nezadovoljstvo z žaljivimi besedami, živalskimi imeni)
- 3) **Ignoriranje** (se delati, ko da nekoga ni, ne meniti se zanj)
- 4) **Pogosto kaznovanje** (stranske posledice: občutek krivice, poslabšanje odnosa, umik, apatičnost, navajenost na kazen)
- 5) **Napovedovanje negativne prihodnosti** (iz tebe ne bo nič)
- 6) **Pridiganje, obtoževanje** (opominjanje na že znane probleme) 7) **Pogosta, vsakdanja neuspešnost**
- 8) **Družinski prepiri in pretepi** (med starši, člani družine)
- 9) **Pretepanje otroka** (starši, drugi odrasli, brez ali s predmeti)

- 10) **Psihično in fizično trpinčenje** (ustrahovanje, povzročati otroku muke, bolečine, trpljenje)
- 11) **Telesne poškodbe** (lažje, težje, invalidnost, smrt)
- 12) **Psihične in spolne zlorabe** (nekaj pozitivnega uporabljati z negativnimi nameni/posledicami, nevrotska zloraba, prezahtevne naloge, dela; spolna zloraba)
- 13) **Alkoholizem** (pomanjkanje, grobosti, strah, negotovost)
- 14) **Ločevanje** (dolgotrajno, vpletanje otrok)
- 15) **Izguba roditeljev** (zapustitev, duševne bolezni, zapor, smrt)
- 16) **Hudo pomanjkanje** (nenadna brezposelnost, družinske tragedije, naravne katastrofe)

MOŽNE POSLEDICE

- 1) Upad motivacije, 2) Poslabšanje učnega uspeha, 3) Sprememba vedenja, 4) Upad intelektualnih sposobnosti, 5) Zapiranje vase,
- 6) Psihosomatske težave/motnje, 7)Izmikanje družbi "normalnih" vrstnikov,
- 8) Druženje s sebi enakimi (vzgojno težavnimi, vedenjsko problematičnimi, učno manj uspešnimi)

ZAKAJ JE OMENJENO DOGAJANJE RIZIČNO

- 1) **Neozaveščenost** o ranljivosti otrokove osebnosti
- 2) **Minimiziranje** (otrok ne čuti, hitro pozabi)
- 3) **Pomanjkanje empatičnih sposobnosti** (vživljanja, razumevanja o.)
- 4) **Ravnodušnost** (odrasli imajo, “rešujejo” svoje probleme)
- 5) **Nevrotični odrasli** (otrok je objekt sproščanja, mučeništvo)
- 6) **Zaprto slovenske družine** (otrok “lastnina” staršev)
- 7) **Racionaliziranje** (“nič takega”, tak je kot oče...)
- 8) **Pomanjkanje časa** za soživljenje z otrokom (ubiramo bližnjice k oddaljenemu cilju – za življenje usposobljenemu, zadovoljnemu srečnemu odraslemu otroku)

POGOSTI (TRAJNI) RIZIČNI DOGODKI LAHKO OVIRAJO

ZDRAV OTROKOV OSEBNOSTNI RAZVOJ (čustva so gonilo/gibalo človekovih aktivnosti, osebnostnega razvoja; čustvene težave, motnje, prevladovanje podobnih čustev, čustveni grozdi)

Veselje	Potrlost	Jeza	Nezaupanje
Radost	Negotovost	Žalost	Malodušnost
Varnost	Tesnobnost	Občutki krivde	Resignacija
Sigurnost	Ogroženost	Bes	Občutki manjvrednosti
Sprejetost	Zagrenjenost	Samoobtoževanje	Apatičnost
Sproščenost	Osramočenost	Kljubovanje	Odvečnost (črne misli)
Zaupanje	Zaskrbljenost		Nesrečnost
Ljubezen			Maščevalnost
			Samozaničevanje
			Obupanost
			Sovraštvo

EMPIRIČNE OCENE ŠTEVILA OTROK Z MOŽNIMI POSLEDICAMI RAZVOJNO RIZIČNIH SITUACIJ/DOGAJANJ (leto 2008)

- 100% = 171.000 otrok v OŠ, (89.600 pšo, 109.000 sš, od 14 do 18 let)
- 75% = **128.000 otrok v OŠ brez opaznih posledic**, (67.200 pšo; 71.750 sš)
- 15% = **26.000 otrok oviranih v razvoju**, lahko bi bili uspešnejši, kot so;
primarna preventiva, (13.440 pšo, 16.350 sš)
- 9% = **15.300 otrok, prikrajšanih za normalno družinsko življenje**,
blokiran zdrav osebni razvoj; prilagojeno izvajanje VIP + dodatna
učna in psihosocialna pomoč, (8.064 pšo, 9.810 sš)
- 1% = **1.700 otrok s hudimi razvojnimi motnjami**; posebni vzgojni
program z integrirano DSP, posebni dnevni programi, začasna
izločitev iz družine; (896 pšo, 1.090 sš)
- (Od 1 do 18 l=369.000; oviran r.=55.800; blokiran r.=33.200; na tleh=3.690)

NAJBOLJ POGOSTE ČUSTVENE IN VEDENJSKE TEŽAVE PREDŠOLSKIH OTROK (TEŽAVE PRILAGAJANJA)

- 1) **Telesne težave**: T.hranjenja, prebave, izločanja (pretirana ne/ješčnost, žeja, izbirčnost, zaprtja, driske, bolečine v trebuščku, močenje, blatenje)
- 2) **Slabe navade**: Sesanje prstov, grizenje nohtov, vrtenje las, škripanje z zobmi, ritmično pozibavanje, masturbiranje, tolčenje z rokami ali glavo ob zid
- 3) **Znaki neustreznega prilagajanja**: Pretirana, pasivna trma, togotni, histerični izbruhi, razdražljivost, agresivnost (agresivnost do vsega in vseh, ščipanje, brcanje, kričanje, znašanje nad igračami, trgajo obleko, gumbe; cmeravi, plahi, izražajo strahove, ljubosumni, so nepredvidljivega vedenja)
- 4) **Težave kontaktiranja**: Samotarstvo, izogibanje vrstnikom, maltretiranje, zasmehovanje, uporništvo, strah pred odraslimi, ne upoštevajo navodil, radi nagajajo, izzivajo, “gredo na živce”, zahtevajo “celega človeka”, so grobi do odraslih, vrstnikov, živali, stvari

Opomba: Pri 4. skupini težav ne gre za trenutne, občasne pojave, ampak za ponavljajoče se, več ali manj stalne

NAJBOLJ POGOSTE ČUSTVENE IN VEDENJSKE TEŽAVE/MOTNJE V OŠ,SŠ

Pretežno čustvene in vedenjske težave

- * Klepetanje, nesledenje pouku,
- * Neredno učenje, občasno neizpolnjevanje dolžnosti, nalog
- * Občasno zamujanje, izostajanje od pouka
- * Površnost, “pozabljanje”, “zgubljanje”, neurejenost šol.potrebščin
- * Igranje med poukom

Pretežno čustvene in vedenjske motnje

- * Klovnsko, pavlihasto vedenje
- * Prepiranje, zafrkavanje, žalitve, ustrahovanje
- * Zvračanje krivde na druge
- * Nastopaštvo, hvalisanje
- * Agresivno odzivanje, vedenje (ali užaljen umik)

- * Pogosto, trajno izmikanje šolskim dolžnostim
- * Odkrito odklanjanje učenja, učiteljev, šole
- * Pogosto izostajanje od pouka
- * Splošna nezainteresiranost, apatičnost
- * Delna ali splošna učna neuspešnost

Hude čustvene in vedenjske motnje

- * Agresivno vedenje (pretepanje, mučenje, ustrahovanje, obračunavanje brez neposrednih spodbud, brez izzivanja)
- * Povzročanje škode, uničevanje, vandalizem
- * Tatvine (sošolcem, učiteljem, staršem, v trgovinah itd.)
- * Druženje z disocialnimi nameni (enako problematični)
- * Uživanje alkohola, dilerstvo, uživanje PAS
- * Prestopniško vedenje (delinkvenca), prekrški, izvrševanje kaznivih dejanj

KAJ LAHKO V ŠOLI STORIMO ZA IZBOLJŠANJE OVIRANEGA ALI BLOKIRANEGA OSEBNOSTNEGA RAZVOJA OTROK (s tem pa tudi za dobro vseh ostalih učencev, učiteljev in šole)

- 1) **Prepoznavanje in razumevanje duševnih stanj/razpoloženj**
(občutki, doživljanje krivice, prizadetost, užaljenost, žalost)
- 2) **Pomoč, podpora pri izražanju duševnih stanj, razpoloženj,**
(misli, občutkov, čustev)
- 3) **Podpora, pomoč pri vseh oblikah osebnega izražanja**
(priglašanje potreb, izražanje misli, ustvarjanje vtisov, učinkov)
- 4) **Strpnost do osebnih slabosti, šibkosti** (socializacija
motečega vedenja, treningi socialnih veščin)
- 5) **Pogovarjanje o težavah**

- 6) **Zagotavljanje psihične in fizične varnosti** (pred odraslimi, med vrstniki, zagovorništvo)
- 7) **Sproščanje** (v igri, razvedrilu, zabavi, rekreaciji)
- 8) **Učinkovita učna pomoč** (čustvena in stvarna)
- 9) **Podpora v stiskah in krizah** (poslušanje, razmišljanje, pomoč pri iskanju izhodov; psihosocialna pomoč)
- 10) **Ustvarjanje čustvenega udobja** (medsebojna pozornost, odzivnost, naklonjenost, medsebojna pomoč, prevladovanje pozitivnih čustvenih odzivov, veseliti se/rad imeti učence, učenci radi prihajajo v šolo, ugodna čustvena klima, človeška toplina; *samozavest, stabilizirana samopodoba, strokovnost, občutek/prepričanje o nacionalni pomembnosti učiteljskega poklica, zadovoljstvo s poklicem/delom/plačilom za opravljeno delo*)
- 11) **Druge oblike zavzemanja za učence**, ki običajno niso v domeni, praksi šole, inovativno eksperimentiranje

ŽIVLJENJSKI SCENARIJ OTR/ML S ČVM

Izkustvena samopodoba otr/ml s ČVTM

1. Težko se prebuja in vstaja iz postelje
2. Vsak dan je “že spet en težek dan”
3. Najraje ne bi šel v šolo
4. Šolske potrebščine zmeče v torbo
5. Osebno se uredi le “za silo” ali odide v šolo neurejen
6. Razmišlja, od koga bo prepisal domače naloge
7. Prepričan je, da se določenega predmeta nikoli ne bo naučil
8. Če bo dobil kakšno nezadostno, jo bo dobil po krivici
9. Če se učne snovi ni (na)učil in misli, da bo vprašan, bo šprical
10. Ima pogosto občutke, da ga nihče ne mara, ne razume
10. V razredu nima pravega prijatelja
11. Misli, da je živčen
12. Pomembno mu je, kako bo preživel današnji dan, jutrišnji ga ne zanima

Izkušnje, odnosi s starši

1. Pravi, da mu starši zatežijo že zjutraj
2. Starši radi pridigajo
3. Starši se nanj samo jezijo
4. Če je v šoli karkoli narobe, tega staršem raje ne pove
5. Starši ne marajo hoditi na roditeljske sestanke
6. Starši mu ničesar ne verjamejo
7. Ko je bil še majhen, je bil večkrat tepen za prazen nič
8. Starši počno mnogo kaj narobe, a tega nikoli ne priznajo
9. Včasih, ko jih za kaj poprosi, se delajo gluhe
10. Če starši kričijo nanj, se tudi on dela gluhega
11. Starši ga najraje kritizirajo pred drugimi (ga sramotijo)
12. Starši marsikaj obljubijo, pa obljube ne držijo

Izkušnje in odnos do učiteljev, šole

1. So učitelji, ki nekaterih učencev ne marajo
2. Tudi njega ne marajo
3. Učitelji pravijo, da je razred, ki ga obiskuje, eden najslabših
4. Sanjati o šoli je najhujša nočna mora
5. Večina učiteljev je krivičnih
6. Misli, da se ne splača učiti, da se da živeti tudi brez šol
7. Če učitelji vzamejo učenca na piko, se ne izmaže več
8. Pripravljen se je učiti predmet, ki ga poučuje prijazen učitelj
9. Učitelji bi se ga najraje znebili (prešolali na drugo šolo)
10. Nekateri učitelji mislijo, da je žleht, da jim nalašč nagaja
11. Nekateri učitelji delajo iz nepomembnih prekrškov velike probleme
12. Ni mogoče dobiti dobre ocene, če učitelj misli, da si slab učenec

Izkušnje in odnos do sošolcev

1. Sošolci ga imajo za slabega učenca
2. Ne mara sošolcev, ki se prilizujejo učiteljem
3. Sicer pa mu je vseeno, kaj sošolci mislijo o njem
4. Nekateri sošolci se učijo samo zato, ker se bojijo staršev
5. Tudi dobri učenci včasih popolnoma odpovedo (kasneje v življenju propadejo)
6. Tudi slabi učenci so lahko kasneje v življenju uspešni
7. Večkrat je kriv za neumnosti, ki jih storijo drugi
8. Nekateri sošolci se ga izogibajo
9. Sošolci ga večkrat zatožijo, da grozi, da jih bo pretepel
10. Sošolci so ga že obtožili, da jim je vzel denar
11. Če pove med poukom kaj "pametnega", gre nekaterim sošolcem na živce
12. Sošolci so mu že grozili, da bodo z njim obračunali
13. Sošolci so veseli, kadar ga ni v šoli (šprica, manjka)

SITUACIJA 1 (igra vlog)

Začela se je druga ura pouka. Učiteljica vstopi v razred, za njo pa učenec A, ki je prvo uro šprical, prišel pa k angleščini, ki jo poučuje o.k. učiteljica. Učiteljica pogleda torbo in dojame situacijo. Začne se dialog: Šele sedaj? Zadrega... Si prvo uro šprical? Zadrega ... Odgovori vendar! Ja, učiteljica... Učiteljica zadevo zaključi ali z modrim ali z duhovitim nasvetom ali s pridigo o pogubnosti špricanja.

Nadaljevanje: Pokažite domače naloge!... Učenec A "išče" po torbi... "ne najde" zvezka... izjeclja, da ga je pozabil doma, čisto zares in da se je ta trenutek spomnil, da ga je pomotoma položil na okno, ko si je pripravljajal torbo za šolo ...

Nadaljevanje dialoga (obravnavanje problema) ali z zaostrovanjem ali kako drugače...

SITUACIJA 2 (igra vlog)

Med poukom: Učiteljica razlaga učno snov, **učenec B se gunca na stolu, daje nesmiselne pripombe, duhoviči, vstane, hodi po razredu itd.**

Učiteljica se lahko odziva s hladno ignoranco ali z zadrego ali avtoritarno ali...